

Анастасія БОНДАР,
студентка 3 курсу ІФЖ

В. О. ЄРШОВ,
професор

ІСТИННИЙ ШЛЯХТИЧ К. ГЕЙНЧА: МАНІФЕСТ ДО БАЛАГУЛІВ

У статті розкрито проблематику твору «Сучасна молодь» («Młodzież tegoczesna», 1841) К. А. Гейнча, з'ясований вплив балагульщини на молоду шляхту і, визначено ідею маніфесту до балагулів, і розкрито поняття істинного шляхтича у творі.

Кароль Август Гейнч (1810 – 1860) – видатна постать, яка представляє культуру двох світів, польський та український. Драматург є автором комедій: «Витівки уланів» («Figte ułanów», 1841) і «Сучасна молодь» («Młodzież tegoczesna», 1841), які мали неймовірний успіх на театральних сценах. Але найбільшу славу отримала його драма написана українською «Поворот запорожців із Трапезунда» (1842). Розуміємо, що драматургія К. А. Гейнча в Житомирі була досить популярна і актуальна.

Мета статті проаналізувати проблематику комедії «Сучасна молодь», визначити ідею маніфесту, і зрозуміти хто такий «істинний шляхтич» у розумінні К. А. Гейнча, у протиставленні з балагулами. Цю тематику досліджували В. Гнатюк, який одним з перших звернув увагу на тему балагулів у творі, В. Єршов який розглянув у своїй монографії постать письменника і глибоко проаналізував сам твір.

Твір складається з двох актів і п'ятнадцяти сцен, написаний шестистопним ямбом, має динамічний сюжет і декілька великих монологів. Науковець В. Гнатюк пише: «Комедія очевидячки є дотепним голосом тверезих елементів суспільства проти двацять хуліганський вибриків балагульщини» [3, с. 102]. Існують спогади про те, як комедію сприйняли бердичівські балагули. Вони пообстригали свої вуса та бороди, склали волосся до пакету, і відправили пакунок у вигляді подарунка до автора. Але К. А. Гейнч на цю витівку відповів влучно, використав волосся як набивку для подушки, і призначив її для свого пса. [3, с. 99].

Комедія не надає точної інформації про місто, але припускаємо, що події відбуваються у Бердичеві. Головним, осередком балагулів був саме Бердичів. Найбільші бердичівські ярмарки – Онуфріївська і Успенська завжди були місцем витівок і перебування балагулів. Розуміємо це з слів одного з балагулів Пустацького, який чекає Онуфрійську ярмарку, щоб випити солодкої горілки, яка була популярна на теренах Правобережжя [1, с. 26].

Головною проблемою комедії є балагульщина. Автор намагається показати, наскільки є руйнівним явище балагулів, і як те знищує найважливіше, що є у людини – особистість. Молода шляхта забуває традиції, знищує доробки минулого, відкидає будь-які цінності, втрачає національну гідність і вважає, що життя – це задоволення за будь-яку ціну. Особливо К. А. Гейнч критикує приятелів Валерія, які є балагулами. Вони продають будинок, худобу і навіть власну, людську совість, все що може подовжити час задоволень.

Проблема балагульства у першій половині XIX ст. на Правобержній Україні була досить назрілою. Тому не дивно, що проти балагульщини постали і інші письменники: Т. Бобровський, Г. Ржевуський Ф. Ковальський та ін, які у своїх творах акцентували про негативний вплив, що несе за собою феномен балагульщини.

Ще одна проблема, яку загострює автор – проблема впливу та захоплення іноземною культурою. Валерій проживав у Парижі, але і там він не цікавився ні культурою, ні наукою, ні цінами на пшеницю на біржі. Молодий шляхтич не знає скільки посіяно і зібрано пшениці, не знає як керувати справами, і як керував його батько – справжній шляхтич.

К. А. Гейнч намагається пояснити як важливо зберігати власні традиції, культуру, самобутність, і найважливіше, що потрібно залишатися громадянином на власній землі. Перебування в Парижі, для Валерія виявилось негативним досвідом, що приніс руйнацію особистості. Виражає таку думку сестра Богацького:

Малгожата:

Немає зараз молоді або її мало

Рідко яку можна побачити з хорошим вихованням

Спочатку завданням батьків є виростити

Праведних як наші прашури колись були

Сьогодні ти не знайдеш ні скромності в поведінці, ні в мові,

Глумляться з давніх звичаїв, щирість звать простотою.

[1, с. 13]

Аналізуючи розуміємо, що таке шалене захоплення чужоземщиною, приносить і інші вади у життя молодій шляхти. Тому автор порушує проблему галоманії, що є наслідком безтямного занурення у культуру іншої країни – Францію. За словником чужослів П. Штепи : «галоманія – французолубство» [6], і звичай цей феномен набуває негативного контексту, і виглядає як бездумне наслідування. Елементи наслідування відображуються у формі вживання французької лексики, у наслідуванні моди та звичок. Відомо, що феномен галоманії був широко поширений у Російській Імперії, і аристократичне суспільство було занурено в французьку культуру, яке призвело до втрати національного «Я». Розуміємо до яких негативних наслідків призводить таке стрімке та безтямне захоплення іншою країною. У балагулів це проявляється перенасиченням мови французькою лексикою:

Валерій до Графа (вбік):

Cela m' ennuie.¹ [1, с. 7] (<...>)

Граф:

Une beaute parfaite.² [1, с. 7]

Найбільшу кількість мовної галоманії помічаємо у Графа та Валерія. Протиставленням до балагулів стає Богацький, який використовує латинську лексику:

Богацький:

А зараз horret animus³ коли думаю про це

Припустимо, що латинь є засобом, щоб показати старі традиції та правила. Латинська мова фігурує як елемент народності (narodowość) і дань предкам. Така специфічна риса у даному випадку показує незмінність і незалежність від будь-яких впливів, крім національної самосвідомості.

Також К. А. Гейнч акцентує увагу на питанні свободи. У творі свобода це життя в сільській місцевості. Сільська місцина протиставляється місту, як вільне життя без шуму і впливу іноземної культури. Простежуємо думку, що справжня свобода можлива тільки там, де немає іноземщини і те, що село приносить задоволення, не гірше міста.

Анеля:

А ми цінємо сільську свободу.

Ми не знаємо тих розваг у столиці,

але приємно проводимо час; і наша околиця

має свої задоволення, численні розваги:

я веду вільне життя, далеко від шуму.

Я б ніколи не погодився на життя у місті. [1, с. 10]

Порушення свободи простежується і у моменті з садом. Науковець В. Ершов пише: «що садово-паркове мистецтво власне доби романтизму в першій половині XIX століття асоціювалось, перш за все, як втілення ідеї біблійного саду (раю) на землі» [4, с. 458]. А порада Валерія щодо трансформації саду, є порушенням свободи і навіть загрозою щодо, заповітів предків:

¹ Переклад з фр.: Це дратує.

² Переклад з фр.: Ідеал краси.

³ Переклад з лат.: я здригаюся

Валерій і Граф:

(вони входять із саду і розмовляють з Богацьким)

А яка місцина у старости чудова!

Сад у старому стилі, раджу переробити:

І швидко й безкоштовно, можна прикрасити,

У стилі, ніби англійським зрубати дерева,

Зробити звивисті стежки і пару клумб додати

Поставити статуї, а із ними і лавки кам'яні

Зробити підйом серед ставка

І затініть його деревами, альтанку побудуйте

У стилі китайської пагоди дах пофарбуйте

І у короткий час сад змінив би форму. [1, с. 14]

Зауважимо, що сад для істинного шляхтича є сакральним місцем. Родинний сад у якому головне – збереження старовинного вигляду, власної самобутності. Сад є елементом зв'язку з предками, і про це говорить Богацький:

Богацький:

Яким був раніше, такий і повинен залишитись;

Молодь зазвичай тільки нове цікавить.

Хто ж для тих клумб буде різати різні породи дерев,

Знищив би згадку своїх дідів, і йшов на нове?

Того ніколи я не зроблю!.. [1, с. 14]

Беручи до уваги проаналізований матеріал, розуміємо, що твір є маніфестом до балагулів. За академічним словником української мови: «Маніфест – писаний виклад творчих принципів літературного або мистецького угруповання, напрямку чи окремого автора» [3, с. 622]. К. А. Гейнч маніфестом привертає увагу суспільства до проблеми балагульщини, але і в додачу проголошує власний образ істинного шляхтича, звертаючись протестом до балагулів, які вносять негативні догмати до мізків молодих шляхтичів. Письменник виражає власну позицію, через призму твору. Протест знайшов вихід у комедії, яка за допомогою елементів сатири, влучно критикує і засуджує течію балагульщини, їх цінностей та способу життя, і це є головною ідеєю маніфесту. Автор використовує Богацького як образ істинного шляхтича. Зібрані характеристики дають припущення, що в образі старости є елементи сарматизму, як ідеології предків. Таку думку припускає, науковець Р. Радишевський: «На початку ХІХ століття польська культура Правобережжя, культурні осередки поляків на польсько-українському пограниччі значною мірою перебували під впливом ідеології сарматизму» [5, с. 426]. Хоча з минулого знаємо, що стиль життя і ідеологія шляхтичів – сарматів має велику кількість негативних рис. Але припускаємо, що автор у образі Богацького зібрав тільки позитивні риси шляхтича-сармата, такі як: любов до власної країни, шанобливе

ставлення минулого та традицій, опікування власними справами, збереженням власної самосвідомості.

A. Bondar. Prawdziwy szlachcic K. Heincza, manifest do balagółów.

W artykule rozewarła się problematyka utworu «Młodzież tegoczesna» (1841) K. A. Heincz, wyjaśniony wpływ balagółów na młodą szlachtę i, określono ideę manifestu do balagółów, i rozewarło się pojęcie prawdziwego szlachcica w utworze.

A. Bondar. A True Nobleman of K. Heinch, Manifesto for Balaguli.

The article reveals the problems of the work «Modern Youth» («Młodzież tegoczesna», 1841) by K. A. Heinch, clarifies the influence of balaguls on the young nobility and defines the idea of a manifesto to balaguls, and reveals the concept of a true nobleman in the work.

Список використаної літератури:

1. Heincz K. «Młodzież tegoczesna», Kijów, 1841.
2. Абрамович П., Гнатюк В. Ще про Гейнча (Гінча). Біблію. та біографічні нотатки // За сто літ. Т. 25. Кн. 2. К., 1928. С. 99–102.
3. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. С. 622 [Електронний ресурс]. URL: <http://sum.in.ua/s/manifest> (дата звернення: 13. 05. 2020).
4. Єршов В. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності. Житомир, 2008. С. 451–466.
5. Радишевський. Р. Політичні інтенції творчості А. Н. Коженювського // Київські полоністичні студії. 2015. Т. 26. С. 426–434.
6. Штепа П. Словник чужомовних слів і термінів. 2020. [Електронний ресурс]. URL: https://slovnyk.me/dict/foreign_shtepa/%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F (дата звернення: 13. 05. 2020).

